

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 48, godina XXIV
novembar, 2019.
[str. 217-219]

© Monos 2019

Melida Travančić, “Ulaznica za junački kabare: književne refleksije Sarajevskog atentata”

Lijepa riječ, Tuzla, 2019.

Knjiga Melide Travančić *Ulaznica za junački kabare: književne refleksije Sarajevskog atentata* umnogome je značajna jer govori o temi koja već stotinu godina služi kao inspiracija velikom broju umjetnika, a posebno je svog odraza pronašla u književnosti. Knjiga obuhvata period od stotinu godina (1914-2014) unutar kojeg se posmatra refleksija atentata u književnosti. Mnogobrojne su historijske studije koje govore o Sarajevskom atentatu, međutim o njegovoj refleksiji u književnosti do sada se malo ili skoro nikako nije pisalo. Ova tema tematsko-motivska je okosnica velikog broja književnih dijela, te nema ni jednog književnog žanra u kojem se nije govorilo o Sarajevskom atentatu i njegovim akterima—od poezije, proze, romana, drame, sve do memoara i putopisa, te je neprestana inspiracija umjetnicima. Sarajevski atentat kao tema u književnim djelima zauzima značajno mjesto, kao takav zaslužuje posebnu pažnju i opservaciju, te se osjeća potreba za jednom ovakvom studijom koja pokazuje složenost književnih ostvarenja inspiriranim historijskim događajem kakav je atentat iz 1914. godine. Ova knjiga pokazuje i način, odnosno cijeli jedan proces na koji se velika historijska tema rekonstruira putem književnih (fikcionih) tekstova, odnosno kako historija kao metanaracija biva razlomljena na niz manjih narativa. Melida Travančić kroz period od stotinu godina prati kako se historijski diskurs uključuje u književni i oblikuje niz značajnih narativa, ali i kako se mijenja odnos prema Sarajevskom atentatu, zavisno od društvenog i ideološkog konteksta u kojem djela nastaju.

Ova studija je plod višegodišnjeg istraživanja, a objavljena je povodom obilježavanja 105. godišnjice Sarajevskog atentata, te obuhvata književne refleksije Sa-

rajevskog atentata u periodu od 100 godina (od 1914. do 2014.). Sadržaj knjige podijeljen je u četiri velika poglavlja: *Društvenopovijesna i etičko-ideološka uvjetovanost književnih interpretacija Sarajevskog atentata, Sarajevski atentat kao poetski motiv, Refleksija Sarajevskog atentata u prozi i Refleksija Sarajevskog atentata u dramskoj književnosti.*

Uvodnom napomenom autorica sumira dosadašnja istraživanja o ovoj temi, te veoma jasno definira područje svoga bavljenja, metodološke postavke, ciljeve i kompoziciju studije. Cilj ove knjige jasno je postavljen odmah s početka: donijeti što obuhvatniji pregled književnih djela o atentatu, te prikazati kontekst njihova nastanka. Melida Travančić zbog opširnosti teme i nemogućnosti prikaza svih književnih vrsta u kojima je atentat iz 1914. imao svoju refleksiju, svoje književnoteorijsko i književnokritičko istraživanje i analiziranje svodi na tri književne vrste: poezija, proza (forma kratke priče i pripovijesti) i drama—što i jesu centralna poglavlja knjige. Također, autorica u uvodu naglašava (i ostaje dosljedna tokom cijelog rukopisa) da zbog velikog obima književne građe o atentatu, u radu analizira tekstove koji su ispunili estetsko-etičku dimenziju koju književnost zahtijeva, kao i ona književna ostvarenja koja kao svoje ishodište imaju ideološki, politički i religijski diskurs, a značajna su i djela koja upliću dokumente, tako da u prvi plan dolazi historijski, a ne književni diskurs. Ova knjiga ima dodatnu vrijednost koja se ogleda u tome da autorica donosi klasifikaciju i osnovnu podjelu književne građe prema načinu na koji je pisano o atentatu i njegovim akterima. Izvršena je grupacija djela prema periodu njihova nastanka kao i načina na koji se prikazuje atentat. Melida Travančić donosi pregled književnih djela inspiriranih atentatom iz 1914. godine, te naglašava da se on najviše prikazivao putem poezije (preko 150 pjesama o Gavrilu Principu i drugim učesnicima atentata), zatim proze (17 priča) i tek 4 dramska ostvarenja. Kako se može pri-

mijetiti, sarajevski atentat najčešće je inspirirao pjesnike, a razlog za to, prema navodima autorice jeste u "činjenici što je jezik poezije izrazito figurativan i najbolje prikazuje emotivnu angažiranost autora. Ova književna forma, također je najpogodnije sredstvo da autori jasno izraze stav koji imaju spram atentata, jer je poezija otvorena za uplitanje ideološkog, nacionalnog, religijskog i političkog diskursa, te se od nje ne očekuje, za razliku od proze i drame, da se stavovi autora dodatno pojašnjavaju. Poezija o Sarajevskom atentatu sažima i narativni ton (poeme), kao i dramsku napetost (npr. u pjesmama u kojima je Princip lirski subjekt), te se pomoću nje najefektnije djeluje na kolektiv." (Travančić 2019: 303-304) S druge strane, rad prikazuje i isprepleten odnos historijskog i književnog diskursa, odnosno način na koji se historijska istina transformira u književnost, jer književnost jeste, što analizom i interpretacijom ovih djela postaje jasno, najpogodnije "sredstvo" za oblikovanje, redefiniranje i reinterpretaciju historije.

Značaj ove studije prvenstveno jeste i u činjenici što autorica svojim istraživanjem obuhvata veliki vremenski period od stotinu godina, tačnije u centru njenog opserviranja jeste nekoliko različitih društvenih konteksta u kojima su nastajala djela o atentatu (neposredno poslije izvršavanja atentata, vrijeme komunizma, period prije i poslije raspada Jugoslavije, kao i govor o atentatu danas).

Na osnovu različitih društvenih konteksta, autorica prati promjenu diskursa o Sarajevskom atentatu i njegovim akterima (fokus na ličnosti Gavрила Principa) u bosanskohercegovačkoj, hrvatskoj i srpskoj književnosti. U knjizi se jasno nazire da je književnost poslužila kao alat za transformisanje, odnosno oblikovanje mišljenja javnosti o tome ko je bio Gavriilo Princip, a u skladu sa vladajućom strukturom koja je bila na vlasti u datom vremenskom periodu koja zbog nemogućnosti da promijeni svoju sadašnjost i budućnost mijenja prošlost. Dok jedni u Gavrilu Prin-

cipu vide direktnog pretka Radovana Karadžića i Ratka Mladića, drugi ukazuju na tragični idealizam Principovog žrtvovanja, ignorirajući činjenice o rukopisu Crne ruke kao instrumentu velikosrpskog hegemonizma. Između ova dva stava ostaje stalna nedoumica je li Gavrilo Princip bio žrtva, terorist ili žrtva indoktrinacije?

S obzirom da je činom atentata izvršeno ubistvo ne samo Franza Ferdinanda, nego i njegove supruge Sofije, jasno je zašto se atentat smatra i terorističkim činom. Međutim, ako se stave po strani uloge Crne ruke i Mlade Bosne, te ako se sam čin atentata posmatra u današnjem kontekstu, posebno u komunikološkom, knjiga Melide Travančić može poslužiti i kao izvrstan temelj za analizu Sarajevskog atentata u komunikološkom smislu. Time se nameću i nova pitanja koja se odnose na to je li Gavrilo Princip bio samo nezadovoljni mladić koji je pažnju javnosti nastojao privući činom izvršavanja ubistva Franza Ferdinanda i njegove supruge, je li to ubistvo bilo glas protiv vladajuće vlasti, da li je to bio način koji je Principu osigurao veću popularnost od njegovih žrtva, jer se kroz historiju veći medijski prostor, a vidimo i književni, više posvećuje izvršitelju nego žrtvi. Ako uzmemo za primjer teroristički čin koji je 22. jula 2011. godine izvršio Anders Behring Breivik, koji je prišao omladinskom kampu Laburističke stranke na otoku Utoya, glumeći policijskog službenika, i tada nasumično otvorio vatru na prisutne adolescente. Ubio je njih 69. Dva sata ranije detonirao je automobil-bombu u Oslu koja ja usmrtila 8 ljudi. Brojni su primjeri atentatora i terorista koji u današnje vrijeme društvenih mreža za cilj imaju učiniti sebe "besmrtnim" i "vrijednim" pažnje šire javnosti.

S druge strane, ako ne posmatramo Principa kao pojedinca, nego kao marionetu, čijim su potezima upravljale organizacije, a u

čijoj su se pozadini nalazili politički moćnici, iz ugla političke komunikacije, atentat i njegov izvršitelj su samo alat koji je poslužio kao razlog za novi rat. Politička komunikacija, stvaranje savršenog mozaika od naizgled nesavršenih kockica sa unaprijed dobro isplaniranim potezima, nesumnjivo je bila i ostala kreator prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Naizgled Principov "ispran mozak", mlada lačka buntovnost, osjećaj herojstva i/ili nezadovoljstvo životom, zapravo su dobro iskontruisan politički potez za ono što je uslijedilo. Svi ovi oblici jasno su prikazani i u književnim djelima kroz 105 godina od atentata, ovisno o tome koliko je određeni književnik bio "ispranog mozga", buntovan, hrabar ili instruiran od vladajućih političkih struktura.

Knjiga *Ulaznica za junački kabare* Melide Travančić jeste značajna studija koja donosi cijeli zbir djela koja za temu imaju atentatu iz 1914, od prve pjesme objavljene neposredno poslije atentata sve do djela nastalih u povodu obilježavanja stogodišnjice atentata (2014). Autorica kroz stotinu godina prati diskurs o atentatu u književnosti, fokus zadržava na pojedinačnim autorima i njihovim djelima. Potrebno je na kraju rezimirati i još jedanput naglasiti da je knjiga *Ulaznica za junački kabare: književne refleksije Sarajevskog atentata* sveobuhvatna studija na ovu temu, ne samo u Bosni i Hercegovini, nego u regionu, te je ova knjiga rezultat dugogodišnjeg rada i istraživanja, a čiji je izuzetni doprinos u kontekstu rasvjetljavanja i "suočavanja" dva vremena (prošlog i sadašnjeg). Knjiga nudi nova, drugačija, savremena čitanja djela iz prošlosti i njihove komparacije sa diskursom o Sarajevskom atentatu i njegovom glavnom akteru Gavrilu Principu danas, te je svojevrsna baza, osnova za dalja istraživanja kako u književnom, tako i u komunikološkom diskursu.

Umihana Krličević–Omerović